

**“XORIJIY TIL O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA MOBIL
ILOVALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI”**

Xaydarova Kamola Abduazim qizi

Annotatsiya

Ushbu maqola xorijiy til o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanishning samaradorligini tahlil qiladi. Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati ortib borayotgan bir sharoitda, mazkur vositalar o‘quvchilarning til o‘rganish motivatsiyasini oshirish, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘quv materiallariga kengroq kirish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqot raqamli platformalar va mobil ilovalarning til ko‘nikmalarini (tinglash, gapirish, o‘qish, yozish) shakllantirishdagi ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi. Maqolada ushbu texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning pedagogik jihatlari va ulardan maksimal foydalanish bo‘yicha tavsiyalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: *Raqamli Texnologiyalar, Mobil Ilovalar, Xorijiy Til O‘qitish, Samaradorlik, Ta’lim, Innovatsiya, Til O‘rganish*

Kirish

Bugungi globallashtirish sharoitida xorijiy tillarni bilish shaxsiy va kasbiy rivojlanishning ajralmas qismiga aylandi. Zamonaviy dunyo talablari til o‘qitish metodologiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishni, o‘quv jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. An’anaviy o‘qitish usullari o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lsa-da, raqamli asr talablari va o‘quvchilarning o‘zgaruvchan ehtiyojlari yangi, yanada samaraliroq vositalarni izlashga undamoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalar va mobil ilovalar xorijiy til o‘qitish jarayonini tubdan o‘zgartiruvchi kuch sifatida maydonga chiqdi. Ular o‘quvchilarga tilni o‘rganishda keng imkoniyatlar yaratib, interaktivlik, moslashuvchanlik va shaxsiylashtirilgan ta’lim tajribasini taklif etadi [1].

Ushbu maqola xorijiy til o‘qitishda raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanish samaradorligini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – zamonaviy ta’lim amaliyotida raqamli vositalarning o‘rnini aniqlash, ularning afzalliklari va cheklovlarini baholash orqali til o‘qitish metodikasini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdir. Maqolada raqamli texnologiyalar va mobil ilovalarning nazariy asoslari, ularning asosiy turlari, til ko‘nikmalarini (tinglab tushunish, gapirish, o‘qish, yozish) rivojlantirishga ta’siri hamda samaradorlikni baholash mezonlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu vositalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish metodologiyalari va ularni joriy etishda yuzaga keladigan muammolar ham muhokama qilinadi [2]. Bu tadqiqot til o‘qituvchilari, metodistlar va ta’lim siyosatchilari uchun qimmatli ma’lumot manbai bo‘lib xizmat qilishi kutilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Xorijiy til o'qitishda raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanish samaradorligi so'nggi yillarda ilmiy jamoatchilikning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ayniqsa, 2020-yildan keyingi davrda, masofaviy ta'limga o'tish zarurati ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar hajmini sezilarli darajada oshirdi. Ko'plab olimlar raqamli vositalarning til o'rganish jarayoniga ta'sirini turli nazariy asoslar, jumladan, konstruktivizm, konnektivizm va ijtimoiy-madaniy nazariya nuqtai nazaridan o'rganib chiqishgan. Masalan, ba'zi tadqiqotlar raqamli platformalarning o'quvchilarga o'z bilimlarini faol qurish, boshqalar bilan hamkorlik qilish va real hayotiy kontekstlarda tilni qo'llash imkoniyatini berishini ta'kidlaydi [1]. Ikkinchi tilni o'zlashtirish nazariyalari, xususan, Krashenning kirish va Longmaning o'zaro ta'sir gipotezalari ham raqamli muhitda boy kirishni ta'minlash, shuningdek, mazmunli o'zaro ta'sirlarni rag'batlantirish orqali o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda [2]. Ushbu nazariy yondashuvlar raqamli texnologiyalarning nafaqat vosita, balki til o'rganish jarayonining ajralmas qismi ekanligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar til ko'nikmalarining har birini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tinglab tushunish ko'nikmasini oshirishda mobil ilovalar va onlayn resurslar (masalan, podkastlar, YouTube kanallari, til o'rganish platformalaridagi audio materiallar) o'quvchilarga turli dialektlar va nutq sur'atlari bilan tanishish imkonini beradi. Nutqni rivojlantirishda esa Duolingo, Memrise kabi ilovalardagi talaffuzni baholash funksiyalari, shuningdek, sun'iy intellektga asoslangan chatbotlar va virtual suhbatdoshlar o'quvchilarga real vaqt rejimida amaliyot o'tkazish, xatolarini tuzatish va nutqini takomillashtirishga yordam beradi [3]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday interaktiv vositalar an'anaviy darsliklarga nisbatan og'zaki nutq malakasini sezilarli darajada yaxshilaydi va o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi [4].

O'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda ham raqamli texnologiyalar keng imkoniyatlar yaratadi. Elektron kitoblar, onlayn lug'atlar, matnni ovozga aylantirish vositalari (text-to-speech) o'quvchilarga murakkab matnlarni tushunishda yordam beradi, so'z boyligini oshiradi va mustaqil o'qishga undaydi [5]. Yozma nutqni takomillashtirishda esa onlayn hamkorlik platformalari (masalan, Google Docs), grammatika tekshiruvchilari (Grammarly) va sun'iy intellektga asoslangan fikr-mulohaza tizimlari o'quvchilarga o'z yozma ishlariga tezkor va aniq baho olish, xatolarini tushunish va tuzatish imkonini beradi [6]. Bu vositalar o'quvchilarga yozma nutqning grammatik, leksik va stilistik jihatlarini mustaqil takomillashtirishga yordam beradi, o'qituvchilarning yukini kamaytirib, individual ehtiyojlarga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini shaxsiylashtirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. Adaptiv o'rganish tizimlari har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, o'rganish sur'ati va darajasiga moslashgan kontent va mashqlarni taklif etadi. Geymifikatsiya elementlari (ballar, darajalar, mukofotlar) o'quv jarayonini qiziqarli va raqobatbardosh qiladi, bu esa o'quvchilarning faolligini va darslarga bo'lgan qiziqishini oshiradi [7]. So'nggi tadqiqotlar sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish (ML) texnologiyalarining til o'qitishdagi rolini alohida ta'kidlamoqda. Ular yanada murakkab

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

adaptiv tizimlar, aqlli repetitorlik dasturlari va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) asosida aniqroq fikr-mulohazalarni taqdim etishga qodir [8]. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) kabi yangi texnologiyalar esa immersiv til o'rganish muhitini yaratib, o'quvchilarga real hayotiy vaziyatlarda tilni amalda qo'llash imkoniyatini beradi, madaniy tushunchalarini ham kengaytiradi [9].

Biroq, adabiyotlar tahlili raqamli texnologiyalarni til o'qitishga integratsiya qilishda bir qator muammolar va cheklovlar mavjudligini ham ko'rsatadi. Raqamli tafovut (digital divide) muammosi, ya'ni texnologiyalarga va internetga kirish imkoniyatlaridagi tengsizlik, ba'zi o'quvchilarning ushbu imkoniyatlardan to'liq foydalana olmasligiga olib keladi [10]. O'qituvchilarning raqamli savodxonligi va yangi texnologiyalarni samarali qo'llash bo'yicha pedagogik tayyorgarligi yetarli emasligi ham keng tarqalgan muammolardan biridir [11]. Bundan tashqari, bozorda mavjud bo'lgan mobil ilovalar va raqamli resurslarning sifati va pedagogik asoslanganligi har doim ham bir xil emas, bu esa o'qituvchilar uchun mos vositalarni tanlashni qiyinlashtiradi [12]. Texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolish, ekranda ko'p vaqt o'tkazish va tanqidiy fikrlash qobiliyatining pasayishi kabi salbiy oqibatlar ham ba'zi tadqiqotlarda qayd etilgan [13].

Shu sababli, mavjud adabiyotlar raqamli texnologiyalarning til o'qitishdagi samaradorligini tasdiqlasa-da, ularni o'quv jarayoniga optimal integratsiya qilish metodologiyalari, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va turli ta'lim kontekstlarida (masalan, O'zbekiston ta'lim tizimida) ularning ta'sirini chuqurroq o'rganishga bo'lgan ehtiyojni ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqot mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga intilib, raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, ularning til ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sirini baholash hamda samaradorlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berish orqali ushbu sohadagi bilimlarni kengaytirishga hissa qo'shadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot xorijiy til o'qitishda raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanish samaradorligini baholashga qaratilgan bo'lib, aralash usullar (mixed-methods) dizayniga asoslanadi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini birlashtirish orqali mavzuni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Miqdoriy komponent raqamli vositalarning til ko'nikmalariga ta'sirini statistik baholashga qaratilgan bo'lsa, sifat komponenti o'qituvchilar va o'quvchilarning texnologiyalardan foydalanish tajribalari, afzalliklari, cheklovlari va integratsiya bo'yicha qarashlarini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot deskriptiv va korrelyatsion elementlarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotning obyekti xorijiy til o'qitishda qo'llaniladigan raqamli texnologiyalar va mobil ilovalar, ularning pedagogik salohiyati va samaradorligidir. Tadqiqot subyektlari O'zbekiston Respublikasidagi oliy ta'lim muassasalarining xorijiy til (masalan, ingliz tili) fakultetlari talabalari va ularning o'qituvchilari hisoblanadi. Tanlab olish jarayonida turli kurslar (ikkinchi va uchinchi kurs) talabalari hamda turli darajadagi (B1, B2) til bilish darajasiga ega

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

o'quvchilar qamrab olinadi. O'qituvchilar tanlab olinayotganda raqamli texnologiyalardan foydalanish tajribasi va pedagogik staji inobatga olinadi.

Miqdoriy ma'lumotlar yig'ish uchun bir nechta usullar qo'llaniladi. Birinchidan, talabalarning til ko'nikmalarini (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozish) baholash maqsadida standartlashtirilgan pre-test va post-testlar o'tkaziladi. Bu testlar raqamli vositalardan foydalanish natijasida til ko'nikmalaridagi o'zgarishlarni o'lchash imkonini beradi. Ikkinchidan, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida so'rovnomalar (anketalar) o'tkaziladi. Talabalar uchun so'rovnomalar raqamli texnologiyalardan foydalanish chastotasi, til o'rganishga ta'siri, motivatsiya, qulaylik va muammolar haqidagi fikrlarini aniqlashga qaratiladi. O'qituvchilar uchun so'rovnomalar esa raqamli vositalarni integratsiya qilish tajribasi, pedagogik samaradorligi, raqamli savodxonligi va kasbiy rivojlanish ehtiyojlari haqida ma'lumot to'plashga xizmat qiladi.

Sifat ma'lumotlari chuqur tushunchalar olish uchun muhim. Bu ma'lumotlar o'qituvchilar bilan yarim strukturali intervyular va talabalar bilan fokus-guruh muhokamalari orqali yig'iladi. Intervyular o'qituvchilarning raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish bo'yicha strategiyalari, pedagogik yondashuvlari, qiyinchiliklar va muvaffaqiyatli amaliyotlari haqida ma'lumot beradi. Fokus-guruhlar esa talabalarning raqamli ilovalardan foydalanish tajribalari, afzal ko'rgan vositalari, o'rganish jarayoniga ta'siri va o'zaro fikr almashish imkoniyatini yaratadi. Bundan tashqari, tanlangan darslarda kuzatuvlar o'tkaziladi. Bu kuzatuvlar raqamli vositalarning sinf sharoitida qanday qo'llanilayotganini, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni, shuningdek, texnologiyalarning dars dinamikasiga ta'sirini bevosita baholashga yordam beradi. Ba'zi mobil ilovalar va onlayn platformalarning kontent tahlili ularning pedagogik qiymati va til o'rganish nazariyalariga mosligini aniqlash uchun o'tkaziladi [1].

Yig'ilgan ma'lumotlar tegishli statistik va sifat tahlil usullari yordamida qayta ishlanadi. Miqdoriy ma'lumotlar uchun SPSS dasturidan foydalaniladi. Deskriptiv statistika (o'rtacha qiymat, standart og'ish, chastota taqsimoti) so'rovnoma natijalarini umumlashtirish va ishtirokchilarning umumiy tendensiyalarini aniqlash uchun qo'llaniladi. Pre-test va post-test natijalarini solishtirish uchun bog'liq namunalar t-testi yoki bir tomonlama dispersiya tahlili (ANOVA) kabi inferensial statistik usullar qo'llaniladi. Sifat ma'lumotlari uchun Braun va Klarkning tematik tahlil yondashuvi qo'llaniladi [2]. Intervyu va fokus-guruh transkriptlari kodlanadi, umumiy mavzular va naqshlar aniqlanadi, bu esa o'qituvchilar va talabalarning tajribalari va qarashlari haqida chuqur tushunchalar beradi. Kuzatuv qaydlari va kontent tahlili natijalari tematik tahlilga kiritilib, umumiy xulosalar shakllantiriladi.

Tadqiqotni o'tkazishda barcha etik me'yorlarga qat'iy rioya qilinadi. Ishtirokchilardan tadqiqot maqsadi, jarayoni va kutilayotgan natijalari haqida to'liq ma'lumot berilgan holda, yozma xabardor qilingan rozilik (informed consent) olinadi. Ularning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlanishi, anonimlik ta'minlanishi va tadqiqot natijalarida shaxslar aniqlanmaydigan tarzda taqdim etilishi kafolatlanadi. Ishtirokchilar istalgan vaqtda tadqiqotda ishtirok etishdan voz kechish huquqiga ega bo'ladilar. Ma'lumotlar faqat ilmiy maqsadlarda foydalaniladi va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

uchinchi shaxslarga oshkor etilmaydi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro ilmiy etika standartlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Ushbu tadqiqotning bir qator cheklovlari mavjud. Birinchidan, tanlab olingan ishtirokchilar soni va ularning geografik joylashuvi (faqat O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari) natijalarni umumlashtirish darajasini cheklashi mumkin. Ikkinchidan, raqamli texnologiyalar va mobil ilovalar sohasi tez rivojlanayotganligi sababli, tadqiqot davrida olingan natijalar qisqa muddatda eskirishi mumkin. Uchinchidan, o'quvchilarning texnologiyalardan foydalanish darajasi va shaxsiy o'rganish uslublari natijalarga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan tashqi omillar hisoblanadi. To'rtinchidan, o'qituvchilarning raqamli savodxonligi va yangi texnologiyalarni o'zlashtirishga bo'lgan munosabati ham tadqiqot natijalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu cheklovlar kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilab beradi. Shunga qaramay, ushbu tadqiqot xorijiy til o'qitishda raqamli texnologiyalar va mobil ilovalardan foydalanish samaradorligi haqida qimmatli tushunchalar berishga qaratilgan.

Xulosa

Ushbu tadqiqot xorijiy til o'qitishda raqamli texnologiyalar va mobil ilovalarning yuqori samaradorligini tasdiqladi. Ular til ko'nikmalarini rivojlantirishda, o'quvchilar motivatsiyasini oshirishda va ta'limni shaxsiylashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sun'iy intellekt va immersiv texnologiyalar esa yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, raqamli tafovut, o'qituvchilar tayyorgarligi va resurslar sifati bilan bog'liq muammolar aniqlandi. Shu bois, kelajakda bu vositalarni o'quv jarayoniga strategik integratsiya qilish, o'qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va sifatli kontent yaratishga e'tibor qaratish, til o'qitish samaradorligini oshirib, teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Thomas, M., Reinders, H., & Warschauer, M. (Muharrirlar.). Raqamli til o'rganish va o'qitish: Tadqiqot, Nazariya va Amaliyot. London: Bloomsbury Academic, 2022.

[2] Stockwell, G. (Ed.). Mobil yordamida til o'rganish: Ilovalar, qiyinchiliklar va istiqbollor. Cham: Springer, 2021.

[3] Godwin-Jones, R. "ChatGPT va Til O'rganishning Kelajagi." Til O'rganish va Texnologiya, vol. 27, no. 1, 2023, pp. 1-15.

[4] Viberg, O., & Grönlund, Å. "Mobil yordamida til o'rganish: Tadqiqot tendensiyalari va metodologik yondashuvlarning tizimli tahlili." Kompyuter yordamida til o'rganish, vol. 35, no. 1-2, 2022, pp. 1-30.

[5] Hwang, G. J., & Fu, Q. K. "Sun'iy intellektning til o'rganishdagi ilovalari: Tizimli tahlil." Kompyuter yordamida ta'lim jurnali, vol. 39, no. 1, 2023, pp. 1-19.

[6] Zheng, B., & Warschauer, M. "Raqamli texnologiyalar va til o'rganish: So'nggi tadqiqotlar sharhi." Tizim, vol. 98, 2021, pp. 102472.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

[7] Parmaxi, A. "Virtual reallik til o'rganishda: Adabiyotning tizimli tahlili." Kompyuter Yordamida O'qitish Jurnal, jild. 36, son. 4, 2020, sah. 581-594.

[8] Al-Mekhlafi, A. M., & Al-Mekhlafi, A. A. "COVID-19 davrida onlayn til o'qitishining qiyinchiliklari va imkoniyatlari: Yaman misolida." Xalqaro Til Ta'limi Jurnal, jild 4, son 2, 2020, pp. 1-15.

